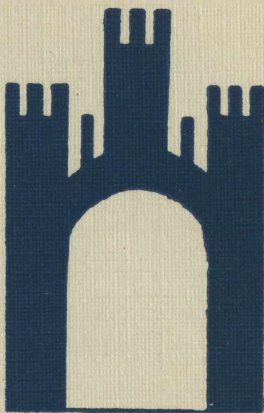

Национална библиотека
Црне Горе "Ђурђе Црнојевић"
Њетиње - Црна Гора

Бр. М-

453123

УУСЦИУ

JUGOSLAVIJA

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂУРЂЕ
ЦРНОЈЕВИЋ

10=19067920

OBAVJEŠTENJA TURISTIMA I POSJETIOCIMA

МУЗЕЈСКИ
ПРИМЈЕРАК

Ulcinj (7000 stanovnika, pošta, telegraf, telefon, vodovod, bolnica, servisna služba, benzinska stanica) — poznato turističko mjesto i klimatsko oporavište, leži na krajnjem jugu Crnogorskog primorja.

Iako Ulcinj nije na raskrsnici puteva, do njega se može doći brzo bilo otkuda. On je za *avionski saobraćaj* povezan sa Titogradom (107 km), Tivtom (95 km) i Dubrovnikom (150 km), a preko njih sa svim evropskim avionskim linijama. Jadranskom magistralom i preko nje putem Bratstva i Jedinstva i drugim putevima koji se na njih nadovezuju stiže se u Ulcinj iz svih krajeva Jugoslavije. Za vrijeme kupališne sezone on je *autobuskim saobraćajem* spojen sa Budvom, Kotorom, Dubrovnikom i dalje sa Zadrom do Rijeke, Zagreba i Ljubljane, zatim sa Cetinjem, Nikšićem, Mostarom, Sarajevom, odnosno sa Titogradom, Kolašinom, Bijelim Poljem, Titovim Užicom, Beogradom i Novim Sadom. Preko Peći, Prištine i Skoplja, kao i preko Niša ima vezu sa istočnim i jugoistočnim krajevima naše zemlje. U njegovo pristanište stižu putnici sa brodova koji ljeti održavaju *plovidbu* po Jadranu, a preko ferry-boat-a Bar—Bari i brodova duge plovidbe Ulcinj je povezan sa svim plavim putevima Mediterana. *Željeznicom* od Bara do Nikšića i dalje u pravcu Mostara i Sarajeva dopunjuju se suvozemne veze Ulcinja sa unutrašnjošću Jugoslavije.

Sve informacije o saobraćajnim vezama ovoga grada mogu se dobiti u ulcinjskim *Turističkim biroima* i *poslovnicama* „Neptun“, „Putnik“ i „Tara“. Specijalnu saobraćajnu službu za inostrane posjetioce obavljaju za Ulcinj *Agencije* „Putnik“, „Montenegroturist“, „Atlas“, „Emona“ i dr. Iz Ulcinja

OBALA I KLIMA

Ulcinj¹ leži između uporednika koji prolaze nešto sjevernije od $41^{\circ}59'$ i $41^{\circ}52'$, a smješten je između rta Starog Ulcinja na sjeverozapadu i ušća Bojane na jugoistoku. Južni krak Dinarskog planinskog sistema završava se u Ulcinju i njegovoj neposrednoj okolini sa tri grebena: Možura-Brivska gora, Radeč-Bijela gora i Mendre-Pinješ i sa udolinama između njih. Suprotno ovom dinarskom smjeru pružanja planina, sa sjeverozapada nastaje Ulcinsko polje u jugoistočnom dijelu oblasti koju zahvata Ulcinjsko primorje. Primorski greben na jugoistoku dostiže visinu do 123 m, a kontinentalni do 622 m, dok se nadmorska visina ravnice kreće od 1 do 10 m. Kako su različita u visinskom pogledu, tako su oba dijela Ulcinjskog primorja različita i po svojim glavnim geografskim osobinama. Ulcinj leži prema najdubljem i ujedno prema najstarijem dijelu Jadranskog mora koji je postojao i u miocenu. Ulcinjsko primorje po svome sastavu i građi je nastalo od gornjokretacijskih i eocenskih krečnjaka, od eocenskih i oligocenskih flišnih sedimenata, od srednjomiocenskih pijeskova i krečnjaka,

Ulcinjska obala, pogled sa zapada

od terasnih konglomerata i od recentnih nanosa. Nabiranje terena vršilo se u tri maha: poslije gornje krede, donjeg oligocena i srednjeg miocena. Udoline Valdanos-Pristan Milena i Kruče-Ulcinjско polje sastavljene su od nepropustljivih stijena a rastavljene niskim razvodima. Erozivnim i akumulativnim radom nastali su zalivi na mjestu Ulcinjskog polja u srednjem miocenu sa pijeskovima koji imaju ostatke fosila i sa konglomeratima na terasama u pliocenu i pleistocenu.

Od rta kojim se završava greben Mendre-Pinješ pruža se na jugoistoku obala do ušća Bojane. Ona tone pod more, a sastavljena je isključivo od pijeska. Nastala je radom morske struje i talasa. Po Filipsonovoj klasifikaciji ona pripada tipu talasogenih obala i sasvim je drukčijih osobina od grebena i udolina Ulcinjskog primorja. Morska struja, koja se kreće pored sjeveroistočne obale u pravcu od JI ka SZ, donela je vulkanski plovuac (liparit), nataložila pijesak i izgradila žala. Na taloženje pored obale uticali su i procesi koji su nastali radom triju rječica Ulcinjskog polja usječenih u flišne naslage, na račun plitkog zaliva. Talasi tjeraju zrnca prema sjeveru i sjeveroistoku i daju obali dinarski pravac. Obala od rta grebena Mendre-Pinješ do ušća Bojane iznosi 14,725 km, a u zračnoj liniji 12,625 km. Sjeveroistočni dijelovi žala ostali su van domašaja talasa, pa je stvorena na 50 m udaljenosti od mora jedna dina dinarskog pravca, visoka 2—3 m, obrasla žbunjem i šibljem.

Ulcinj ima primorsko-subtropsku klimu. Srednja godišnja temperatura iznosi 16,4°; u januaru je međutim prosječno 8,5° a u julu 25,5°. U jesen je temperatura viša nego u proljeće (17,3° u oktobru, 14,2° u aprilu). Zimi su znatne razlike u vazдушnom pritisku između kopnenih i nižih primorskih oblasti. Najčešći vjetrovi su sjeveroistočni i istočni (zimi), i zapadni i sjeverozapadni (ljeti). I zimi i ljeti duvaju ovdje vjetrovi i iz suprotnih pravaca, samo sa manjim čestinama (553:91). I zimski i ljetnji vjetrovi nastaju usljed razlike u vazдушnom pritisku između kopna i mora. Ljeti duvaju kratki sjeverozapadni i zapadni vjetar danik (maestral) i istočni i sjeveroistočni noćnik. Pod uticajem vlažnoj južnog vjetra Ulcinj ima godišnje padavine u proseku 1290 mm. Najviše padavina raspoređeno je na decembar (187 mm), a najmanje na jul (22 mm). Slična su kolebanja i u oblačnosti.

U Ulcinju su klimatske prilike stvorile uglavnom dva godišnja doba: ljetnje — od početka maja do kraja septembra, i zimsko — od početka oktobra do kraja aprila. Ljeti je temperatura vazduha visoka, osim kad je snižavaju danik i noćnik, a zimi je najniža poslije zimskog solsticija. Od početka oktobra javlja se jug, koji traje ponekad dvije do tri sedmice, kad nastaju

Gornji plato Starog grada, citadela

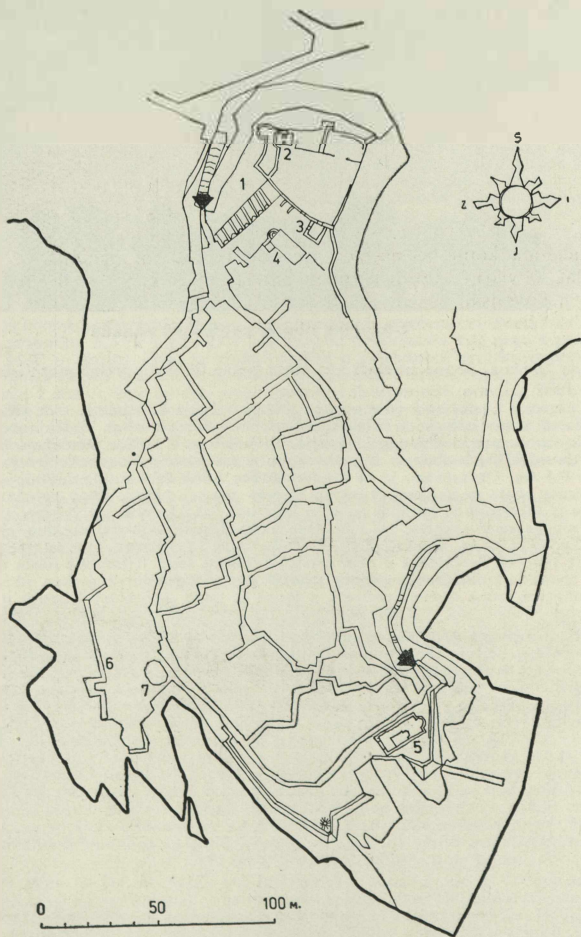
Ulcinjaska obala, pogled sa zapada

i jake kiše. Tada se kopno rashladi i sa njega počne da duva prema moru istočnik, koji ima osobine bure.

Izvori i potoci u Ulcinjskom primorju ne obiluju velikim količinama vode zbog propustljivih krečnjaka, ali se bunarska voda nalazi ispod površine tla na 2—3 m. Vodeni tokovi su neznatni. Najznačajniji su potoci Čelinski, Ulcinjski i Valdanos, a rječice Bratička i Brdela. Najznačajniju hidrografsku osobenost Ulcinjskog polja predstavlja Zoganjsko jezero, dugo 2,5 km a široko 0,5 km. Obrazovano je na mjestu ranijeg zaliva koji su ispunjavali sa kopna potoci a sa morske obale ga zasipali pijeskom morska struja i talasi. Zbog nejednakog rasporeda padavina u toku godine količina vode u izvorima jako koleba; za vrijeme ljetnjih vrućina presuše mnogi izvori i potoci, čak i Bratička rijeka. U posljednje vrijeme kaptirane su u ulcinjski vodovod vode iz izvora ispod Možure, Bratičke rijeke i podzemne vode na mjestu gdje Brdela prelazi iz porodne krečnjačke u nepropustljivu flišnu zonu. Ulcinjska obala je bogata sumpornim izvorima koji leže na rasednoj liniji što rastavlja primorski greben od jadranske potoline. Sumporni izvori nijesu kaptirani, a mogu se samo djelimično koristiti u banjsko-lječilišne svrhe.

More je od najvećeg privredno-geografskog značaja za Ulcinj i njegovu okolinu. Pogodno je za saobraćaj, obiluje raznovrsnim životinjskim svijetom i glavni je agens turističke privrede. Ljeti je temperatura morske vode niža od temperature vazduha, vazduh iznad mora je vrlo čist, duga i pješčana ulcinjska obala je vrlo pogodna za kupanje, a more i njegova ogromna katalizatorska svojstva, mirisi subtropskih i gorsko-planinskih biljaka povoljno nadražuju rekreativnu sposobnost ljudskog organizma. Sadržina soli ispred ulcinjskog zaliva iznosi oko 3,5‰, a pri vedrom nebu isparavaju ogromne količine morske vode. Prosječno godišnje sunce grije u toku dana 7,2 časova — u julu i avgustu 11,6 i 11,0 časova. Zbog velikog broja sunčanih dana, brzog isparavanja, blagog uzdizanja Ulcinjskog polja (između 0,3 i 1 m) kroz koje se mogla provesti morska voda u basene na prostor od 8.412.000 m² — razvila se industrija dobijanja soli. Ispuštanjem morske vode iz basena u basen (otprilike svakih 25 dana), količina soli dostigne 25%. Tada se preostala voda iscrpi, a iskristalisana so se skuplja i slaže u velike gomile, koje se pokrivaju radi zaštite od eventualnih kiša. Kada je ljeto sušno „berba“ soli dostiže do 41.140 tona (1952. g.).

Biljno-geografski pojasi Ulcinja — zinzeleni (do visine od 300 m), mješoviti (do 500 m) i submontanski (iznad 500 m) — odgovaraju toplotnim pojasevima, ali su zavisni i od sastava i vlažnosti tla i od orijentacije u privredivanju. U prvom pojasu prevladavaju masline, smokve, narandže i limuni, u drugom kesteni i smokve, šipci i dudovi, loza i žita, a u trećem žita, duvan, kruške, jabuke i šljive. Naročito je bogatstvo Ulcinja i njegove okoline u maslinama. One čine šumu Maslinadu (Oliveria) na stranama udoline Valdanos. Kultura maslina u Ulcinju je veoma stara, a naročito je njegovana tokom tri posljednja stoljeća. Za lov i ribolov Ulcinj ima veoma pogodne uslove — u flišnoj udolini Medurječ-Sasko jezero veoma je gusta hidrofilna vegetacija, a Zoganjsko i Sasko jezero zimi, kad je temperatura relativno blaga, postaju stanice za jata divljih plovki, gusaka, šljuka i drugih selica. Kad se u Zoganjskom jezeru voda ohladi pod uticajem zimskih vjetrova, tada iz njega podu prema moru „skakavice“ (cipoli), koje se love na kanalu ispunjenom primitivnim ribarskim spravama, što je i jedna od atrakcija ulcinjskog turizma.

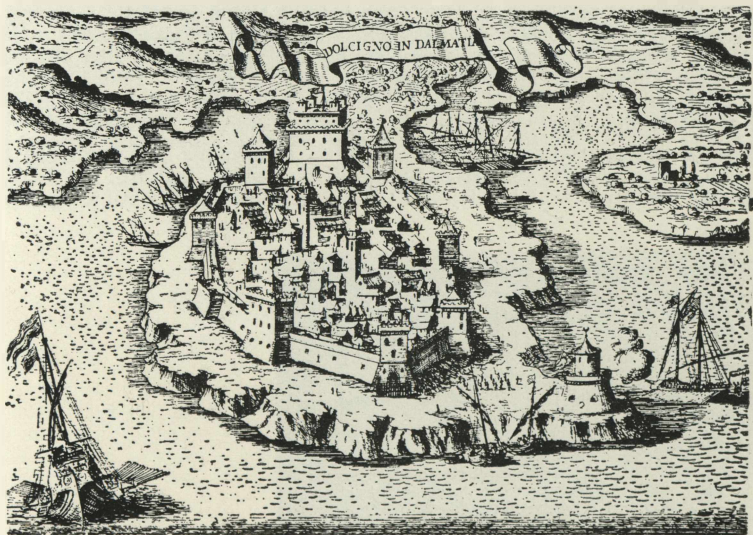

ULCINJ, Stari grad

1 — Bedem citadele, 2 — Cisterna, 3 — Kula Balšića, — 4 Lapidarijum, 5 — Temelji crkava iz IX i XIII vijeka, 6 — Ostaci srednjovjekovne kule i bedema, 7 — Turska barutana = Ulice Staroga grada, ► Ulaz u Stari grad.

PROŠLOST I OSTACI STAROG GRADA

Područje na kome je nastao preistorijski Ulcinj pripada Ilirima (grč. Illyrioi, lat. Illyrii), skupini plemena indoevropskog porijekla koja su naseljavala jugoslovenske zemlje od Istre do Bojane i dalje na jug do Epira u Albaniji i Grčkoj. Iz zrelog bronzanog doba nađena je slučajno u Zoganjima sjekira tzv. skadarskog tipa, a naučna istraživanja i iskopavanja koja je vodio Arheološki institut iz Beograda² pokazala su da se prošlost Ulcinja može pratiti do vremena u koje pada osnivanje grčkih kolonija na Jadranu. Još je Plinije Stariji pisao da se Ulcinj najprije zvao *Colchinium* (Naturalis hist. III, 144), iz čega se izvodilo da je bio kolhidjanska kolonija i da je bio poznat i Argonautima.

Bakrorez Ulcinja, XVI vijek

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Već dosadašnji rezultati arheoloških iskopavanja potvrđuju da je Ulcinj imao akropolj na najvišem platou Starog grada, opasan bedemima od kiklopskih blokova lokalnog kamena i sa spoljašnje i sa unutrašnje strane. Mnogobrojni nalazi fragmenata većih sudova od pečene zemlje — amfora, pitosa, stamnosa, hidrija — a osobito fragmenata malih sudova od fino pečene zemlje sa ornamentima slikanim crnom ili crvenoj bojom i sa reljefima — pokazuju da su u gradu živjeli Grci. On se sve više razvijao kao helenski i helenistički emporij gdje se trgovalo predmetima visokorazvijene antičke civilizacije i polusirovinama i robom koju su izrađivali Iliri. Sigurno je da su Iliri držali Ulcinj u vrijeme slabljenja makedonske države i u početku rimskog osvajanja naše jadranske obale. O prošlosti Ulcinja više se, međutim, zna kad su ilirska plemena formirala savez, a kasnije i državu radi davanja otpora rimskim osvajačima. Tada su već bili nestali sa političke pozornice Labeati — pleme oko Labeatskog (Skadarskog) jezera, kome su pripadali i prvobitni stanovnici Ulcinja, a pojavili se Dokleati. Manje skupine Dokleata nazivali su rimski pisci prema njihovim sjedištima. Tako Tit Livije (45, 26, 13, ed. J. Theophilus), nabrajajući plemena koja su poslije rimske okupacije oslobođena od poreskih obaveza, pominje i Ulcinjane (*Olciniatas*), a Plinije (l.c.) među *oppida civium Romanorum* — gradove sa naročitim privilegijama — stavlja i *Olcinium*. Ulcinj je najveći napredak postigao za vrijeme slobodne ilirske države. Kad su Rimljani porazili ilirsku kraljicu Teutu od 229. do 228. g., od Ilirije su oduzeti Lješ (Lissos), a 220. g. Hvar (Faros) na sjeveru. Sve do III makedonskog rata 167. g. ilirska država je bila ograničena uglavnom na oblast današnje Crne Gore, a Ulcinj se nalazio u njenom centru. Ali poslije pobjede nad Makedoncima u bici kod Pidne pretor Lucije Anicije saopštio je ilirskim prvacima okupljenim u prijestonici Ilira Skadru (*Scodra*) odluku rimskog senata o ukidanju ilirske kraljevine. Tada je zemlja podijeljena u tri oblasti od kojih je jedna — primorska — zahvatala Rizonite (po Risnu), Agravotnite (po *Agruvium*-u, Kotoru) i Olcinijate.

Iako je uveden robovlasnički poredak, pod Rimljanima je Ulcinj, kao i ostali gradovi u doba carstva, doživio dalji ekonomski i kulturni napredak. Iz toga vremena arheološki slojevi u Ulcinju su još neistraženi. Ali je sigurno

da se staro ilirsko stanovništvo Ulcinja brzo romanizovalo. Rimljani su izgradili puteve kroz Ilirik, a jedan krak jadranskog puta, od Epidauruma do Dirahija, vodio je preko Olcinija.

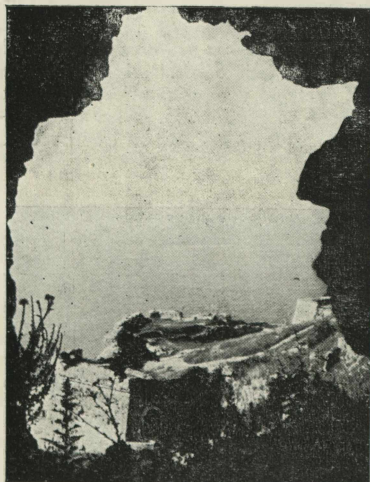
Dioklecijanovom podjelom Olcinij se našao u Prevalitani, provinciji Istočnog carstva. Pobjedom hrišćanstva u Ulcinju nastaju u IV vijeku paganski kultovi, a doklejska crkva sa sjedištem u Skodri širi hrišćanstvo među poromanjenim Ilirima sve do razaranja Dokleje 602. godine. Po nalazima djelova jedne crkvene građevine iz Justinijanova doba izgleda da je Ulcinj bio jedan od onih gradova koje je ovaj vizantijski car obnovio i ponovo utvrdio. Uprava obnovljene dioklijske crkve pripala je Baru, a Ulcinj je dobio episkopiju, koja je ostala sve vrijeme podvrgnuta dukljansko-barskoj arhiepiskopiji. O Ulcinju iz VII i VIII vijeka, kao i o čitavoj Crnoj Gori, malo šta mogu da kažu dosad poznati pisani i arheološki izvori. U tituli barskog episkopa Zaharija (743. g.) stoji da je on i poglavar crkve *Liciniatensi*³, a Konstantin Porfirogenit pominje grad pod imenom *Helcynio* (de adm. imp. c. 30). U papskim bulama barskim nadbiskupima Ulcinj se naziva čas *Ulcini* (1076), *Ulcignum*, čas *Dulcinium* (1089), *Dulcignum* (1149), čas opet *Licini* (1102), što će varirati i u kasnijim vjekovima: *ЛЪЦИНЬ* (1216) i *ОЦИНЬ* u srpskim tekstovima; *Dulcigno* — u mletačkom dijalektu. Jedna crkvice otkopana na donjem platou Starog grada, podignuta početkom IX vijeka, sa ostacima preromanske prepletne ornamentike, svjedoči da je Ulcinj, kad i ostali primorski gradovi, bio zahvaćen talasom slovenskih seoba od kojih je druga po redu trajno učvrstila srpsko pleme Zečane (Dukljane) u ovom gradu. Možda istovremeno kad i Sloveni doselili su se u Ulcinj iz njegova zaleđa i Arbanasi (gr. *Albanoi*, *Arbanitai*), današnji Šiptari, koji su djelom potomci starih Ilira ili Tračana, prvobitno nastanjenih između Duna, Primorja i Makedonije. U toku dugog zajedničkog života rimskih kolonista, poromanjenih ilirskih stanovnika primorskih gradova i slovenskih doseljenika, albanski jezik kojim govore ulcinjski Šiptari⁴, kao uostalom i sadašnji govor čitave sjeverne Albanije, pretrpio je snažan uticaj i preuzeo mnoge pozajmice, ali se nije ni romanizovao ni poslovenio. Otkako su Sloveni prilikom svojih prvih seoba, u V, VI i VII vijeku, kad su činili većinu

Kapitel iz ulcinjskog Lapidarijuma

stanovništva od Bokokotorskog zaliva do Epira, ostavili ogroman broj svojih imena naselja, na području u kome je nastao Ulcinj preovladuje slovenska toponomastika. Prvi put se u pisanim izvorima Arbanasi pominju u XI vijeku kao odmetnici od vizantijske vlasti u okolini Drača, podstaknuti vjerovatno već pobunjenim Zečanima na sjeveru, u okolini Bara, Ulcinja i Skadra. Na osnovu podataka iz Barskog rodoslova, glavnog domaćeg istorijskog pisanog izvora iz XII vijeka, u kome se pominje jedan od dukljanskih kraljeva sa arbanskim imenom, Kočopar (*pàre*, prvi) koji je vladao oko 1101—1102. g., može se pretpostaviti da su Arbanasi u dukljanskoj državi u svemu bili izjednačeni sa Zečanima.

Arheološka istraživanja u Ulcinju i njegovoj okolini pokazuju da se u doba zetskog kralja Vladimira, koji je imao prijestonicu u Krajini (blizu Ulcinja), a i kasnije, podjednako šire svetački kultovi među ulcinjskim Zečanima i Arbanasima. Povijest o tome kako je makedonski car Samuilo napao zetskog kralja Vladimira, kako je uzaludno opsijedao jako utvrđeni Ulcinj, kako je namamio na prevaru kralja i zarobio ga na brdu Oblik (između Ulcinja i Skadra), idilična priča o ljubavi careve kćerke Kosare i mladog sužnja, o njegovom tragičnom kraju u Prespi, prijestonici Samuilovog sinovca Vladislava, i o njenom samovanju i građenju manastira Bogorodica Krajinska u koji je prenijela mošti muža, — pravi je biser stare srpske književnosti. U zreлом srednjem vijeku Ulcinj je, kao i Skadar, Budva i Kotor, čuvao svoju davno stečenu gradsku autonomiju. Kad ga je oko 1183. godine zauzeo veliki župan Stefan Nemanja, postao je jedan od najznačajnijih trgovačkih

Donji plato Starog grada

Stari grad

primorskih centara srpske države. I tada kao i u dukljanskoj državi, on ima pretežno slovenski karakter iako su u gradu živjele brojne kolonije poromanjenih Ilira, Grci i Levantinci. Iako nije bio stalna prijestonica, u njemu su često imali rezidenciju vladari Zete i suvladari Pomorja. Sin zetskog kralja Vukana, Nemanjin unuk Đorđe kao „princeps Diocliae“ stoluje u Ulcinju 1252. god. Sestra kraljice Jelene Anžujske, Marija, udovica Anselma od Šora (de Chaours) živjela je ovdje od 1281. godine kao „domina Ulcini“. Njen grob se do 1271. godine nalazio u podu pred oltarom Bogorodičine ili Markove crkve. I Jelena Anžujska, žena kralja Uroša I, živjela je kao udovica u Ulcinju. Ona je sa sestrom Marijom podigla u gradu franjevački manastir 1288. god. Poslije smrti cara Dušana, i njegova udovica, takođe Jelena, „imperatrix Slavoniae“ gospodarila je ovim gradom koji je, izgleda, služio kao mirno utočište bivših vladara i vladarki. U njemu, kao u svojoj prijestonici, umro je „gospodin svoj Zeti i Primorju“ Đurađ Stracimirović Balšić (1385—1403). Njegov grob sa latinskim natpisom nalazio se pred portalom jedne crkve iz XIII vijeka čiji se otkopani temelji vide na donjem platou grada.

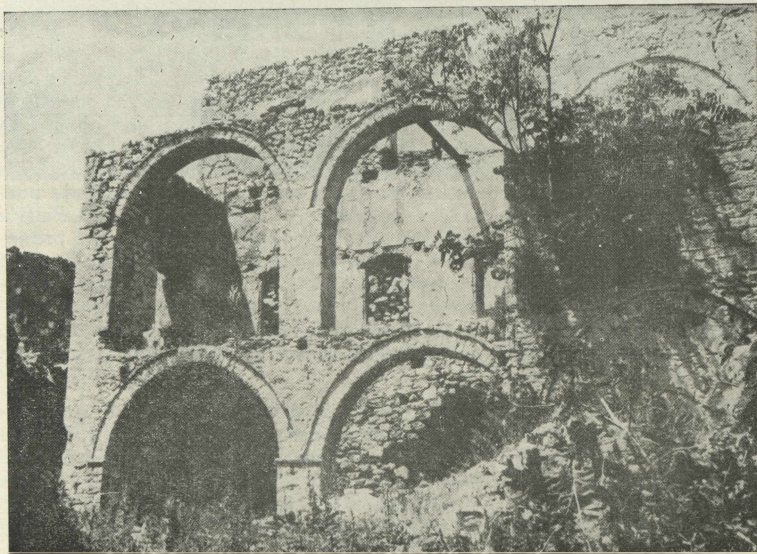
Od XIII vijeka spominju se u Ulcinju mnoge crkve od kojih je najglavnija bila Bogorodičina (Sancta Maria mater ecclesiae), zatim crkva sv. Jovana

Ulcinjskog (1290), sv. Dominika i sv. Sigurata (1394), sv. Mihaila pod Gradom (extra muros, 1406) i sv. Petra (San Piero della rede, 1423). Prilikom arheoloških iskopavanja koja su vršena u Ulcinju otkrivene su skoro sve ove kultne građevine u ruševinama. Po njihovim ostacima u temeljima vidi se da su bile lijepo zidane sa kvaderima od istesnog kamena u redovima, sa vratima profilisanim pilastrima, i dovratnicima, sa rozetama i frizovima arkada ili skulptura na pročelju. Za njima nijesu zaostajale u obradi ni višespratne kuće i palate koje su podizali namjesnici, plemići, kneževi, kapetani i bogati trgovci. Po dekorativnim elementima tih građevina i po arhitektonskim fragmentima koji su nađeni u Starome gradu, vidi se da je Ulcinj, uporedo sa Barom, Kotorom i Dubrovnikom, prošao u svome graditeljstvu romansku, gotsku i renesansnu epohu. Za romanske građevine njegovi stanovnici, poznati i kao odlični građevinari, upotrebljavali su široke arhivolte, dovratnike i doprozornike od kamenih blokova starog kiklopskog bedema, koji je stalno rušen ali nikad obnavljan u istoj tehnici građenja. Za gotске i renesansne portale i prozore kamen je donošen najčešće iz kamenoloma Korčule i Brača, ali je bio na glasu i crveni kamen koji je vaden u mjesnim kamenolomima pod obroncima Rumije. Sad se još mogu videti na starim gradskim kućama čitavi zidovi ili djelovi od kuća građenih u srednjem vijeku kako ljepotom svojih proporcija i izrade svjedoče o jednoj istina skromnoj ali profinjenoj kulturi stanovanja njegovih građana.

Ekonomski i kulturni razvoj grada prekidal su ratovi i najezde osvajača koji su u talasima dolazili otkako su pokrenute velike mase istočnjačkih vojski preko Balkanskog poluostrva u srednju i jugozapadnu Evropu. U munjevitom naletu, na svojim brzim konjima dospjela je 1242. godine iz dalekih centralnoazijskih oblasti i jedna mongolska horda do pod same ulcinjske zidine. Poslije bezuspješnog opsadivanja Mongoli se okaniše Ulcinja, ali zato do temelja razoriše susjedni episkopski grad Svač, a njegove stanovnike pobiše. Svač se još jednom podigao iz pepela u XIV vijeku, ali ga je zauvijek uništila jedna druga najezda, turska, u XV vijeku.

Izbijanjem turske vojske pod Skadar krajem XIV vijeka nastaje za ulcinjski grad skoro dvovjekovno neprekidno opsadno i ratno stanje. U borbi protiv Turaka oblasni gospodar Zete Đurađ Stracimirović Balšić tražio je pomoć na sve strane, pa se 1391. godine obratio i papi Bonifaciju IX i čak mu obećao Ulcinj i sve gradove na Zetskom primorju ako ne bude imao ko da ga nasljedi iz njegove porodice. Međutim, sultan Bajazit je uhvatio Đurđa i oteo mu Skadar, Drivost i pristanište Sv. Srđ na Bojani, a ostavio mu samo Ulcinj. Đurađ se obratio i Mletačkoj republici za pomoć, a ona ga je čak imenovala i za člana Velikog vijeća, ali su svi planovi za oslobodenje oblasti u basenu Bojane okončani njegovom smrću. Tek poslije intervencije velikog bosanskog vojvode Sandalja Hranića Kosače Republika je predala Ulcinj Đurđevom sinu Balši III 1412. g. Ali Balšinom smrću (u Beogradu 1421. god.) opet je nastala borba između Mletaka i nasljednika Balšićeve oblasti despota Stefana Lazarevića. Godine 1423. Ulcinjane su zajedno sa stanovnicima Paštovića i Lješa Mlečani stavili pod svoju zaštitu i otada su ostali pod njenom vlašću sve do 1571. godine kada je Ulcinj definitivno pao u turske ruke.

U doba Nemanjića i Balšića Ulcinj je, na visokoj kamenoj stijeni zarivenoj u more, i sav građen u kamenu, ličio na nasukani brod. Odasvud uočljive srpsko-vizantijske kupole crkava činile su ravnotežu središnjem grebenu sa moćnim kulama na bedemima koji su opasivali grad sa svih strana. Često rušeni u ratovima, gradski zidovi su odmah popravljeni čim bi nastupio mir ili predah između bitaka. Oni su izvanredno funkcionalno i istovremeno veoma skladno dopunjavali prirodnu zaštitu Ulcinja. Njihov obim nije mnogo širen, jer to nije dozvoljavao skućeni prostor grebena, ali je u zavistnosti od fortifikacionih potreba zadebljavan na najosjetljivijim djelovima — na donjem platou prema moru i gore na prilazu s kopna. Na gornjem najvišem platou uzdizala se citadela sa moćnom donžon kulom. Ona se i do danas očuvala i dominira ne samo gradom nego i čitavom okolinom. Nju tradicija pripisuje posljednjim Balšićima, što se ne može dokazati istorijskim podacima iako po tehnici građenja može biti iz prve četvrti XV vijeka. Ona međutim jednim zidom direktno leži na istesanoj stijeni koja je služila kao bedem antičkog Olcinija. I na dijelu citadele pored gornjih gradskih vrata mogu se vidjeti u iskopanim temeljima s unutrašnje strane sve etape utvrđivanja na istom profilu — dolje na stijeni antički, a iznad njih postupno

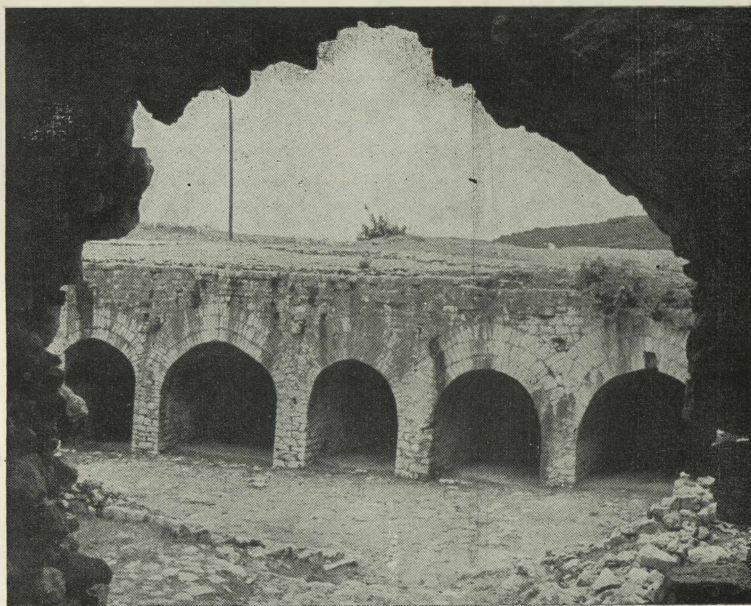

vizantijski, srpski, mletački i turski slojevi zida. Na drugim djelovima tvrđave manje su uočljivi ovakvi superpozirani slojevi, ali su istorijske etape razvoja tvrđave bile predodređene oduvijek istim prostornim okvirima.

Na nekim ulcinjskim novcima⁵ — folarima — predstavljena je na licu tvrđava sa tri kule — dvije manje sa strana i treća velika u sredini sa gradskim vratima u kojima je čovjek raširenih nogu (u jednoj emisiji) ili drvo (u drugoj), i sa natpisom CIVITAS DVLCIGNI. Na naličju je predstava jagnjeta, amblem grada, — ili Bogorodice, njegove zaštitnice. Da je jagnje amblem ulcinjskog grada dokazuje i jedan zlatni prsten sa prikazom jagnjeta naden u jednom grobu, u podu crkve na donjem platou grada, gdje je bio sahranjen Đurađ Stracimirovih Balšić. Možda je ovaj prsten djelo Niže Radakovića, čuvenog zlatara iz Ulcinja ili Bara, jednog od prvih renesansnih bakrorezaca i osnivača ove tehnike, koji je u prvoj polovini XV vijeka radio u Baru, Dubrovniku i Zadru. On se bavio izradom bakroreza prije Firentinca Maza Finiguere za kojeg Vazari kaže da je začetnik graviranja u bakru.

Ulcinjska tvrđava navedena je u starim itinerarima najpreciznije na Idrizijevoj geografskoj karti iz sredine XII vijeka. Otada je Ulcinj svojim položajem i fortifikacionim značajem privlačio pažnju topografa, naročito iz vremena mletačko-zetskih i mletačko-turskih borbi za Zetsko primorje. Sa tačnim podacima, iako više šematski nego geofizički prikazanim, ulcinjski grad je zastupljen u Camutio-vom atlasu Izole famoze, porti, forterezze e terre maritime, iz 1571. godine — upravo iz vremena kad je Ulcinj promijenio gospodara, i kasnije u albumu P. Coronelli-a, Cita, forterezze ed altri luoghi principali dell'Albania, Epiro e Livadia (1716). Glavna karakteristika ulcinjske tvrđave na ovim grafičkim prikazima jeste njen položaj na rtu između dva zaliva koji se izdužuju kao rječno korito na jugoistoku i kao prodor na kopno na sjeverozapadu. Gradska aglomeracija pada u odsjecima prema moru, a kuće izgledaju kao na dlanu, na šta i danas podsjećaju putnika koji dolazi brodom. Moćna dominantna je i dalje njena velika Balšića kula na najvišem platou grada. Tri uske i nepravilnog smjera ulice presjecaju grad između gornje i donje gradske kapije. Njih poprečno sjeku manji sokaci, čime se obrazuju insule s grupama kuća — u srednjem vijeku sa glavnom fasadom na ulici, a u tursko doba već po gdje-gdje sa visokim avlijskim zidom. Stari ulcinjski grad je prava riznica materijalne kulture, i za proučavanje gradske mediteranske civilizacije Crnogorskog primorja od izvanrednog je značaja.

Mlečani su Ulcinju dali pečat svoje fortifikacione i urbane kulture. Najprije su obnavljali oronule gradske zidine, a naročito ulazne kapije. U toku svoje stopedesetogodišnje vladavine Ulcinjom oni su ga prilično izmjenili. Unutrašnji bedem koji odvaja jezgro citadele od ostalog prostora na gornjem platou grada popravljali su više puta, kao uostalom i sve gradske bedeme i kule. Iz tih vremena ostalo je do danas na preostalom unutrašnjem bedemu ispisano crvenim opekama ime Johani Bolani, koji ga je polovinom XV vijeka kao knez i kapetan Ulcinja restaurirao. I na drugim mjestima u gradu nadeni su natpisi sa imenima knezova i kapetana koje je Mletačka republika slala da upravljaju Ulcinjom, obično na po dvije godine. Osim ovih uprav-

Citadela: arsenal i platforma za topove, XVIII vijek

ljači grada imali su zvanja guvernera i rektora, a prije nego je grad pao Mlečanima u ruke oni su u njemu imali konzula. S mletačkom upravom Ulcinju su nanosena mnoga razaranja jer se borba „gospodarice mora“ s Turcima u XV i XVI vijeku skoro neprekidno vodila na prilazima južnog Jadrana, oko bivšeg zetskog nasljeđa.

Čim su ga 1571. godine zauzeli, razoreni i opustošeni grad Turci su iznova utvrdili i pretvorili u snažan bastion za dalju borbu sa Mletačkom republikom, sa bivšim zetskim primorskim komunama koje su bile pod njenom zaštitom i sa Crnogorcima koji su u unutrašnjosti zemlje organizovali oslobodilačke pokrete. Crkve su pretvorene u džamije, a kuće opravljene i prilagođene orijentalnim shvatanjima stambenog ambijenta. Pod Turcima Ulcinj stiže još jedno nasljeđe u urbanizmu i arhitekturi. Pored fortifikacione i sakralne arhitekture, podižu se objekti za javnu upotrebu, najviše amami i česme, skoro uvijek praćene natpisima u arabici na kamenim pločama. Ali dok se u gradu građevinska djelatnost uglavnom svela na adaptaciju, u podgrađu se dižu veoma skladne džamije, ukusno i harmonično

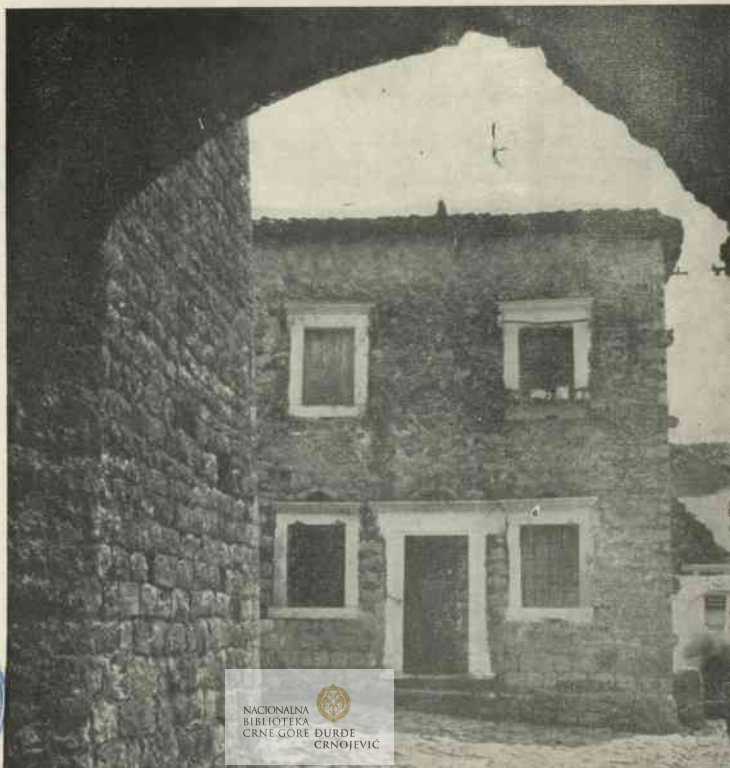
Renesansna crkva pretvorena u džamiju, sada Lapidarijum, i kula Balšića

komponovan amam, monumentalna sahat-kula, turbeta i prostrane kuće sa bogato izrezbarenim drvenim tavanicama i namještajem. Jedna od najinteresantnijih tekovina ovog vremena bila je ulcinjska čaršija, koja je u novim prepravkama već izgubila sve svoje orijentalne specifičnosti i draži.

Stanovništvo Ulcinja već se u XVII vijeku iz osnova izmijenilo. Da bi sebi olakšali ropski život mnogi pravoslavni i katolički građani i seljaci iz okoline primili su islam. Arbanasi su se brže i lakše prilagodili novom životu,

mada su i oni bili lišeni bilo kakvog uticaja u javnom životu grada. Iako su Arbanasi dobrim dijelom priješli na islam, oni su tek prilikom novih doseljavanja u XVII vijeku stekli jače pozicije u pomorstvu i trgovini. Ali naseljavanjem 400 arapskih korsarkara i pirata u XVI vijeku Ulcinj je odvelo u svojevrсно odmetništvo — u gusarenje po Jadranu i Otrantu. Zajedno sa svojim sunarodnicima Tunizanima, Alžircima i Tripolitancima doseljeni ulcinjski gusari su razvili u XVII i XVIII vijeku veliku pirateriju protiv brodova Mletačke republike, bokokotorskih i dalmatinskih komuna. Iz tog vremena sačuvane su freske sa predstavom brodova u jednoj kući na ulazu u grad, a grafiti na svodovima arsenala iz XVIII vijeka. Osim u slučajevima kada ih je i sama koristila za diverzije na moru, Turska je bila primorana da progoni ulcinjske gusare jer su ometali pomorsku trgovinu i njenih državljana. Iako se mirovnim ugovorima (Karlovačkim 1699. i Požarevačkim 1718) obavezivala da će ih uništiti, ona ih je u vrijeme jačih oslobodilačkih

Pogled iz gornjih gradskih vrata: kuća iz XVI vjeka

pokreta Crnogoraca uvijek favorizovala kao „svoje pogranične oružane snage“. Tek sa padom Republike i izbijanjem austrijske i ruske flote u vode Jadrana i sa uspjesima Crnogoraca u oslobodilačkim ratovima nestalo je ulcinjskih gusara. Oni koji su ostali u gradu i njihovi potomci odali su se mirnoj pomorskoj trgovini, ali su danas skoro iščileli.

Tvrđi ulcinjski grad, vjekovima neosvojiv, nije međutim odolio i posljednjem udaru — napadu crnogorske vojske u velikom srpsko-crnogorskom oslobodilačkom ratu 1876—1878. godine. Oslobođen je 11. januara 1878. godine, ali je predat Crnoj Gori tek poslije odluke Berlinskog kongresa 26. novembra 1880. godine. Turci su tada napustili Ulcinj, a u oronuli grad uselili su se domoroci Šiptari. Crnogorski veterani koji su učestvovali u borbi za oslobođenje Ulcinja dobili su bivša turska imanja i nastanili se uglavnom u predgrađu Meterizi.

U knjigu junačkih podviga naših naroda prilikom oslobodilačke borbe 1941—1945. upisali su Ulcinjani i mnoga imena svojih palih ratnika.

Razvijajući u podgrađu moderni Ulcinj, njegovi stanovnici — Šiptari i Crnogorci — zapustili su slavni grad na hridini. Ali preuzet u novim društvenim uslovima u nasljeđe kao neocjeniva kulturna tekovina iz drevne i nedavne prošlosti, ulcinjski grad očekuje svoju renesansu kao svojevrsan muzej pod otvorenim nebom.

NAPOMENE: ¹ O geofizičkim svojstvima Ulcinjskog primorja po B. Ž. Milojević *Ulcinjско primorje*, Glas SANU, Odeljenje prirodno-matematičkih nauka, knj. 25 (1964), 29—58. V. tamo i svu drugu literaturu. ² God. 1955—1958. pod rukovodstvom Đ. Boškovića, a 1966. — Đ. Boškovića, P. Mijovića i M. Kovačevića. Iskopavanja još traju, a naučnu obradu rezultata objaviće Arheološki institut. ³ M. Šufflay, *Acta Alb.* I, 57 sq. ⁴ K. Jireček, *Istorija Srba*², passim. ⁵ S. Dimitrijević, *Nove vrste novih serija srpskog srednjovekovnog novca*, Stari- nar XV—XVI (1966), 113—115.

DR PAVLE MIJOVIĆ, ULCINJ. NA NASLOV-
NOJ STRANI: ULCINJSKA TVRĐAVA NA
POLARU GRADA ULCINJA, PO S. DIMI-
TRIJEVIĆU. CRTEŽI: G. GOJNIĆ I M. KO-
VAČEVIĆ. FOTOGRAFIJE: M. KOVAČEVIĆ
I I. VUKOVIĆ. UREDIO: M. MIROVIĆ.
OPREMIO: B. VIDIĆ. IZDAJE: LAPIDARI-
JUM ULCINJ I SAVEZ TURISTIČKIH DRU-
ŠTAVA ULCINJA. ŠTAMPA: IZDAVAČKA
USTANOVA „NAUČNO DELO“ — BEO-
GRAD, VUKA KARADŽIĆA 5. ŠTAMPANO
1966. GODINE U 3000 PRIMERAKA.

OBAVJEŠTENJA TURISTIMA I POSJETIOCIMA

— *Nastavak sa druge strane korica* —

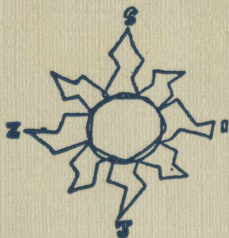
se u toku ljeta održavaju stalne izletničke linije za Cetinje sa Lovćenom, za Vir sa Skadarskim jezerom i za Skadar i Tiranu u Albaniji, odakle se može produžiti preko Srbije i Makedonije za Bugarsku, Grčku, Tursku i zemlje Srednjeg istoka.

Ulcinj ima 3 plaže — gradsku (650 m sa kabinama i rekvizitima), Veliku plažu (13,5 km, od Pristaništa Milena do Bojane) i Valdanos (2,5 km, u zalivu sa maslinama), a na kamenitoj obali hoteli su izgradili i svoje plaže. Zimi, od novembra do marta, Ulcinj je poznato *lovište pernate divljači*, koja na putu za Sredozemno more otpočiva u Štoju (6 km). Za goste i posjetioce Ulcinja priređuju se *ribolovni izleti i vožnje čamcima* do susjednih malih uvala i zatona.

Ugostiteljske usluge pružaju *hoteli* — „Galeb“ i „Mediteran“ (B-kategorije), „Jadran“ (C-kategorije), hotel na Velikoj plaži (tek izgrađen) i „Republika“ (D-kategorije), a preko Saveza turističkih društava može se po privatnim kućama smjestiti do 6.000 gostiju. *Restorani* — ekspres i više ugostiteljskih lokala sa narodnom kuhinjom — nalaze se neposredno pored gradske i Velike plaže. Ulcinj ima dobro snabdjevenu *pijacu*, a namirnice se mogu kupiti i u samouslužnim prodavnicama. Postoji i *Kamping* na Velikoj plaži sa krevetima pod šatorima, a tu se može noćiti i pod svojim šatorom ili u *Auto-kampingu*. Sa prošlošću i *kulturnim spomenicima* Ulcinja turisti se mogu upoznati razgledanjem Starog grada i njegovog skromnog Lapidarijuma.

ULCINJ

Национална библиотека Црне Горе

Б М

53123

001902147

COBISS ©

